

3. Plastovy portal [Plast portal]. Retrieved from www.plast.org.ua
4. Pometun, O. I. (2012). *Metodyka rozvytku krytychnoho myslennia na urokakh istorii* [Methodology of development of critical thinking at history lessons]. *Istoriia i suspilstvoznavstvo v shkolakh Ukrainy: teoriia ta metodyka navchannia*, 2.
5. Pometun, O. I. (Ed.). (2006). *Tekhnolohii rozvytku krytychnoho myslennia uchniv* [Technologies for the development of critical thinking of students]. Kyiv: Vyd-vo "Pleiady".

Харченко Наталія Вікторівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник лабораторії громадянського та морального виховання Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України

Харченко Наталия Викторовна, кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник, старший научный сотрудник лаборатории гражданского и нравственного воспитания Института проблем воспитания Национальной академии педагогических наук Украины

Nataliia Kharchenko, Senior Research Scientist of the Laboratory of Civic and Moral Education of the Institute of Educational Problems of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, PhD in Education, Senior Research

УДК 373.5.015.31:316.42

О. Л. Хомич, м. Київ

СТАН СФОРМОВАНOSTІ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

У статті здійснено дефініційний аналіз поняття "просоціальна поведінка"; розглянуто основні підходи до формування просоціальної поведінки; схарактеризовано особливості підліткового віку у контексті дослідження. Наведено результати онлайн-опитування учнів основної школи щодо сформованості в них просоціальної поведінки. Зроблено висновок, що рівень сформованості такої поведінки школярів загалом задовільний.

Ключові слова: *просоціальна поведінка, учні основної школи, формування просоціальної поведінки, життєві навички.*

Однією зі стрижневих проблем сучасної освіти є проблема соціалізації особистості – процесу засвоєння індивідом певної системи знань, норм і цінностей, які дозволяють йому успішно інтегруватися в сучасне суспільство. У цьому контексті формування просоціальної поведінки людини уособлює

побудову найбільш бажаних для соціуму міжособистісних відносин, адже цей тип поведінки спрямований на формування в людині усвідомленого, відповідального, турботливого ставлення до кожної людської особи, до людства загалом, суспільства, природи.

Особливої актуальності проблема формування просоціальної поведінки учнів набуває в умовах реформування системи середньої освіти України, оскільки саме школа дає перші навички соціалізації та покликана сформувати у дитини найважливіші смисложиттєві пріоритети, що визначатимуть її подальше життя. Це зумовлює ключове значення зазначеної проблеми для сучасної педагогіки та актуалізує важливість окреслення її теоретичних та методичних засад, з'ясування стану просоціальної поведінки учнів ЗНЗ.

Питання формування просоціальної поведінки розглядалося як зарубіжними (Е. Аронсон, Т. Вілсон, В. Джеймс, Н. Ейзенберг, Г. Карло, Г. Найт, Д. Хопкінс, Р. Чалдіні та ін.), так і вітчизняними науковцями (Б. Братусь, Л. Калашникова, Ю. Мазур, І. Мельник, В. Нечерда, Р. Павелків, Т. Тарасова та ін.), котрими здійснено комплексний аналіз основних теоретико-методологічних підходів до окресленої проблеми у вітчизняній та зарубіжній науці [6].

Просоціальна поведінка особистості дедалі частіше стає об'єктом дослідження сучасних психологів, педагогів, соціологів (І. Бех, О. Єжова, В. Кириченко, Н. Кухтова, Т. Федорченко, В. Янчук та ін.). Сам термін досить часто характеризують як антитезу асоціальної поведінки – відвертого заперечення ustalених суспільних норм, правил тощо, тобто загалом деструктивного типу самореалізації індивіда в соціумі. У великій психологічній енциклопедії під просоціальною поведінкою (*prosocial behavior* від лат. *pro* – прийменник, що вказує на дію в якихось/чиїхось інтересах й *socialis* – суспільний) розуміються будь-які дії, орієнтовані на благо соціальних груп та надання допомоги іншим людям, які здійснюються з метою принести їм користь [6, с. 9]. Інше енциклопедичне видання – *Блеквелівська енциклопедія соціальної психології* трактує просоціальну поведінку як “позитивно оцінювані міжособистісні дії, відповідні культурним і соціальним стандартам; об'єктом просоціальної поведінки виступають не абстрактні організації або люди взагалі, а конкретні люди, що зіткнулися з різного роду

проблемами (наприклад, голодуючі, незаможні, жертви природних катаклізмів і т. п.)” [6, с. 9].

У теоретичних напрацюваннях останніх років просоціальна поведінка розглядається здебільшого в рамках двох основних підходів: теорії соціального обміну та теорії соціальних норм.

Прихильники теорії соціального обміну (social exchange theory), зокрема Е. Аронсон, Т. Вілсон, розуміють просоціальну поведінку як своєрідну доброчинну діяльність, метою якої є отримання певних корисних результатів та наслідків як для іншої особи, так і для особи діючої. Дослідники Дж. Хоманс, П. Блау аналізують причини, які спонукають людину діяти на користь іншої, виділяючи мотиви зовнішнього (кар’єрні мотиви, мотиви соціального пристосування) і внутрішнього, суб’єктивного характеру (бажання зрозуміти людей, їхні життєві обставини й чогось навчитися; захист свого “Я” – зменшення почуття провини чи позбавлення від власних проблем, зростання самоповаги, зміцнення почуття власної гідності, упевненості в собі; вираження цінностей – бажання діяти відповідно до загальнолюдських цінностей) [4, с. 73]. Інакше кажучи, вчені вважають, що надаючи допомогу іншому, діюча особа керується принципом зменшення власних затрат та збільшення здобутків чи власної вигоди, навіть якщо ці здобутки є лише нематеріальними суб’єктивними цінностями (стратегія мінімаксу).

Прибічники теорії соціальних норм (theory of social norms) розглядають просоціальну поведінку з позиції своєрідних каузально-абстрактних схем, які виконують роль орієнтирів у ситуаціях, пов’язаних з необхідністю чи потребою допомагати іншим. Іншими словами, просоціальний тип поведінки диктується сукупністю впорядкованих соціальних норм, серед яких Е. Гоулднер, А. Айзенберг виділяють такі:

- норма взаємності та очікування соціальних дивідендів: “якщо я допоможу цій людині, то вона відповідатиме мені так само взаємністю й допомогою”;
- норма соціальної відповідальності: “допомогу потрібно надавати тим, хто має проблеми, незалежно від того, чи винагороджується така поведінка”;
- норма морального обов’язку: “мій обов’язок допомагати тим, хто у скруті” [4, с. 73].

У теоретичних напрацювання психології та педагогіки просоціальна поведінка часто розглядається поряд із поняттями “альтруїзм”, “допомагаюча поведінка”, “гуманістичні відносини”. Так, досліджуючи поведінку людей, спрямовану на допомогу іншим, з точки зору мотивації, Х. Хекхаузен розробив теорію, згідно з якою в основі просоціальної поведінки лежить так званий “мотив альтруїзму” [6, с. 11].

Взаємозв'язок просоціальної поведінки та емпатії розкриває теоретична модель Дж. Аронфрида. Учений, зокрема, вважав, що емпатія як здатність переживати емоції іншої людини є засобом засвоєння альтруїстичної (просоціальної) поведінки, якої дитина навчається через позитивний життєвий досвід, насамперед – сімейне виховання. Цю ідею доповнив вчений Е. Стауб, котрий довів, що постійне вправління дитини у просоціальних вчинках шляхом внесення рольових ігор до арсеналу педагогічних впливів на дитину сприяє подальшим проявам просоціальної поведінки у її повсякденному житті [6, с. 12].

Обумовленість просоціальної поведінки системою життєвих цінностей людини доводили Ф. Василюк, В. Ядов, Б. Братусь, Б. Поршнев. Згідно з цим підходом, обрані життєві цінності, що є системою внутрішніх стандартів і ставлень до дійсності, спрямовують і спонукають особистість до реалізації відповідних стратегій взаємодії зі світом, а також визначають мету й сенс її життя [6, с. 19].

Підсумовуючи розглянуті теоретичні підходи, просоціальну поведінку можна визначити як систему дій та вчинків особистості, зумовлену свідомим прийняттям соціально значущих норм і цінностей, умінням конструктивно вирішувати міжособистісні та групові суперечності, несприйнятливістю до ризикованих способів полісуб'єктних взаємодій, здатністю до самореалізації у різних видах соціально значущої діяльності [6, с. 13]. Таким чином, просоціальна поведінка є соціально бажаною та затребуваною моделлю соціальної взаємодії, оскільки сприяє гармонійному розвитку як індивіда, так і суспільства загалом.

Формування просоціальної поведінки особливо важливе у підлітковому віці, оскільки в цей час відбувається становлення особистості, її основних ціннісних орієнтирів. Окрім того підлітки – це й найбільш чутлива вікова категорія, адже вони

перебувають у перехідній віковій стадії: від дитинства до юності, від незрілості до зрілості, у результаті якої виникає новоутворення – “самовизначення” (Л. Божович). У психолого-педагогічній літературі підлітковий період розвитку дитини здебільшого визначається як вік від 11 до 15 років (5-9 класи). Його нерідко називають “перехідним” та “критичним” через наявність неминучих криз. Особливості підліткового віку набули досить широкого висвітлення в роботах науковців Л. Божович, Л. Виготського, Д. Ельконіна, І. Кона, Д. Фельдштейна та ін. Важливі проблеми формування, розвитку, виховання та соціалізації підлітків активно опрацьовуються у дослідженнях сучасних вчених І. Беха, І. Білецької, Т. Гурової, К. Журби, В. Кириченко, Т. Мальцевої та ін. Соціально-педагогічна діяльність розглядається в працях А. Капської, Т. Окушко, В. Оржеховської, Г. Пустовіта, В. Тернопільської та ін.

Підлітковий вік характеризується значним розвитком психіки, пізнавальних процесів. З погляду психології, кожен підліток – людина з “прикордонною” психікою; своєрідність віку є такою, що більш-менш виражена “психопатологія” здебільшого є “нормою”. Протилежні риси, прагнення, тенденції співіснують і борються одне з одним. Разом із тим це період, коли дитина починає усвідомлювати свою унікальність та неповторність. “Часто, перебільшуючи свою унікальність, підлітки створюють свій “особистий світ”, вигадану біографію, підтримка якої вимагає постійних зусиль. У фантазії підліток робить спроби передбачити своє майбутнє” [6, с. 44].

У перехідному віці особливої цінності набуває визначення смисложитєвих просоціальних орієнтирів життєдіяльності особистості, адже саме в цей період “... ламаються і перебудовуються всі колишні відносини дитини до світу і до самої себе... і розвиваються процеси самосвідомості і самовизначення, що призводять, кінець кінцем, до тієї життєвої позиції, з якою школяр починає своє самостійне життя” [2]. Крім того, безперечну важливість формування просоціальної поведінки саме у перехідному періоді розвитку особистості зумовлює той факт, що “підлітковий вік є найсуттєвішим етапом формування уважності до людей, як важливої риси характеру підлітка. А розвиток всіх психічних функцій сприяє розширенню пізнавального кругозору, опануванню

регулятивною стороною поведінки і самодіяльності підлітка, збільшенню його соціального простору, в якому встановлюються певні рівні взаємовідносин з дорослими й однолітками” [1].

Забезпечення сформованості просоціальної поведінки учнів основної школи є одним із завдань дослідження за проектом “Вчимося жити разом”, який є складником ініціативи ЄС та ЮНІСЕФ “Діти миру”. Проект спрямовано на посилення спроможності дітей і підлітків, які постраждали внаслідок конфлікту на сході України, вирішувати проблеми і покращувати взаємодію з однолітками у приймаючих громадах [7, с. 3]. Одним із компонентів цієї програми, зокрема, є “Навчання життєвих навичок”, що має на меті розвиток психосоціальних компетентностей, необхідних дітям та підліткам для подолання наслідків пережитого стресу та полегшення адаптації до нових умов життя. Ключовими навичками, які розвивалися в рамках проекту, визначено такі:

- навички комунікації (уміння активно слухати, чітко висловлювати свою думку, володіння “мовою жестів”, адекватна реакція на критику, уміння легко знайомитися з новими людьми та будувати здорові стосунки з дорослими й однолітками);
- навички самоконтролю (уміння контролювати прояви гніву, долати тривогу, переживати невдачі, справлятися зі стресом);
- навички емпатії (здатність розуміти почуття і потреби інших людей, уміння висловити це розуміння, надати підтримку і допомогу тим, хто цього потребує);
- навички кооперації (учні дружні, допомагають і підтримують один одного, діють як одна команда);
- навички аналізу та розв’язання проблем (уміння визначити суть проблеми та причини її виникнення, знайти достовірні джерела інформації, здатність сформулювати варіанти вирішення проблеми, спрогнозувати їх наслідки та зробити свідомий вибір);
- навички запобігання і подолання конфліктів (мирне вирішення конфліктів, уміння поступатися, вести переговори, шукати компроміс, толерантне ставлення до смаків та поглядів інших людей);

- навички асертивності (неагресивна впевненість, уміння висловити і відстояти свою позицію з повагою до інших, відмовитися від неприйнятної пропозиції, висловити прохання або справедливу вимогу, протидіяти дискримінації);
- навички самоусвідомлення і самооцінки (усвідомлення своєї унікальності, позитивне ставлення до себе і своїх життєвих перспектив, реальна оцінка свої здібностей та можливостей, переваг і недоліків, адекватне сприйняття оцінки інших людей, усвідомлення своїх прав, потреб, цінностей і пріоритетів) [7].

Результати вчительського оцінювання ключових життєвих навичок представлені у таблиці.

Як бачимо із результатів, загалом наявна позитивна тенденція засвоєння ключових життєвих навичок. За більшістю показників спостерігається покращення результатів учнів старших класів, звертає на себе увагу також стабільна тенденція приросту позитивних показників – у межах 1-3%. Разом із тим учні старших вікових категорій (8-9 класи) демонструють значне покращення ключових життєвих навичок порівняно з молодшими віковими категоріями (5-7 класи).

Таблиця

Показники сформованості життєвих навичок учнів 5-9 класів

Життєві навички	Учні (%)				
	5 клас	6 клас	7 клас	8 клас	9 клас
комунікації	77,23	80,05	80,72	82,77	80,24
самоконтролю	65,97	68,94	73,83	76,27	75,74
емпатії	75,66	77,21	78,79	80,51	77,54
кооперації	78,01	76,35	77,97	82,48	80,24
аналізу та подолання проблем	56,28	64,96	69,14	72,88	72,45
запобігання і розв'язання конфліктів	62,83	64,67	68,05	73,44	75,75
асертивності	66,5	69,8	69,42	76,27	76,95
самоусвідомлення і самооцінки	67,01	70,37	76,03	82,77	78,74

Іншим індикатором визначення стану просоціальної поведінки учнів основної школи є оцінювання останніми власної поведінки у соціумі. Нижче наводимо запропоновані учням 5-7 класів твердження та відсоток згоди з ними:

Під час розмови я намагаюся дивитись в очі співрозмовнику;

Класи	5	6	7	8	9
Згоден(на) (%)	76,88	76,66	76,5	74,28	73,24

Я ставлю запитання, щоб продемонструвати свою зацікавленість у спілкуванні;

Класи	5	6	7	8	9
Згоден(на) (%)	75,09	74,42	75,11	72,14	72,1

У розмові з друзями я намагаюся половину часу говорити, а половину – слухати;

Класи	5	6	7	8	9
Згоден(на) (%)	79,77	79,54	78,15	75,97	74,53

Я частіше дію виважено, ніж імпульсивно;

Класи	5	6	7	8	9
Згоден(на) (%)	78,29	76,79	70,91	62,12	66,42

У конфліктній ситуації я намагаюся домовитись і знайти рішення, прийнятне для всіх.

Класи	5	6	7	8	9
Згоден(на) (%)	79,17	79,18	78,88	74,61	75,79

Порівняння результатів вчительського та учнівського опитування свідчить, що більшість показників переважно відповідають одні одним. Так, навички комунікації визначаються вчителями на рівні приблизно 79%, учнями – від 76 до 79% (запитання 1-3). У той же час, за критерієм конфліктності (“Запобігання та подолання конфліктів”) рівень в опитуванні вчителів здебільшого нижчий, ніж у відповідях учнів: 65% проти 78%.

З метою визначення сформованості просоціальної поведінки учнів 5-9 класів було поставлено запитання “Я часто щось роблю не лише себе, а й для інших людей”. Це схоже на тебе?”, на яке 78,75% школярів відповіли ствердно.

За індикатором “Доброзичливість у класі” учні оцінювали психологічну атмосферу та взаємодопомогу однокласників на основі критеріїв “Клас дуже дружний, учні переймаються справами один одного” та “Учні дбають один про одного, спільно розв’язують проблеми, що виникають”. Загалом, результати також є позитивними: 65,65% та 70,33% відповідно. Відповіді на друге запитання (твердження) також можна співвіднести з оцінкою вчителів навичок кооперації учнів: 77,44-81,36% проти 70,33%.

На основі проаналізованих даних можна стверджувати, що стан сформованості просоціальної поведінки учнів основної школи загалом задовільний. Динаміка зростання позитивних результатів в оцінюванні ключових життєвих навичок учнів 5-7 та 8-9 класів свідчить про певний прогрес: від двох до восьми відсотків, залежно від навичок. Привертає увагу розбіжність в оцінюванні учнями і педагогами рівня власної просоціальної поведінки. За основними показниками життєвих навичок, що так чи інакше співвідносяться з рівнем розвитку просоціальної поведінки, оцінка учнів зазвичай нижча (у межах 3-7%).

Література

1. Андреев В. И. Педагогика / В. И. Андреев. – Казань : Центр инновационных технологий, 2006. – 608 с.
2. Бабкіна М. І. Формування активної громадянської позиції підлітків у позакласній виховній роботі загальноосвітньої школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / М. І. Бабкіна. – К., 2009. – 20 с.
3. Концепція формування превентивного виховного середовища (проект) / В. М. Оржеховська, В. І. Кириченко, О. О. Єжова, Т. Є. Федорченко // Наукові записки. Серія “Психолого-педагогічні науки”. – Ніжин : НДУ імені Миколи Гоголя. – 2013. – № 2. – С. 41–48.
4. Кириченко В. І. Теоретичні засади формування просоціальної поведінки учнів загальноосвітніх навчальних закладів / В. І. Кириченко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка. – 2014. – № 7. – С. 71–79.
5. Тарасова Т. В. Сучасні форми й методи формування просоціальної поведінки учнів в умовах превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу / Т. В. Тарасова, В. Б. Нечерда, О. Л. Демянчук // Теоретико-

методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – Київ : Інститут проблем виховання НАПН України. – 2015. – № 19(2). – С. 291–305.

6. Формування просоціальної поведінки учнів в умовах превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу / [В. І. Кириченко, О. О. Єжова, В. Б. Нечерда та ін.]. – Тернопіль : ТзОВ «Терно-граф», 2016. – 244 с.
7. Звіт про результати дослідження ефективності проекту «Вчимося жити разом». Компонента «Навчання життєвим навичкам» [Електронний ресурс] / Портал превентивної освіти [сайт]. – Режим доступу до ресурсу: <https://drive.google.com/drive/folders/0Bzt9FAqrO9WcazN4Nkl3YndhcEU>.

Е. Л. Хомич

Состояние сформированности просоциального поведения учащихся основной школы

Институт проблем воспитания Национальной академии педагогических наук Украины (9 ул. Берлинского, Киев, Украина)

В статье осуществлен дефиниционный анализ понятия “просоциальное поведение”; рассмотрены основные подходы к формированию просоциального поведения; охарактеризованы особенности подросткового возраста в контексте исследования. Представлены результаты онлайн-опроса учащихся основной школы по сформированности у них просоциального поведения. Сделан вывод, что уровень просоциального поведения школьников указанной категории в целом удовлетворительный.

Ключевые слова: просоциальное поведение, ученики основной школы, формирование просоциального поведения, жизненные навыки.

О. L. Homych

The State of Formation of Prosocial Behavior of Main School Students

Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine (9 Berlynskooho Str., Kyiv, Ukraine)

The article analyzes the concept of “prosocial behavior”; considers the main approaches in forming of prosocial behavior: social exchange theory, theory of social norms. Through summarizing the theoretical approaches, prosocial behavior can be defined as a system of actions and acts of the individual, conditioned by the conscious adoption of socially significant

norms and values, the ability to constructively solve interpersonal and group contradictions, the insensitivity to risky methods of polysubject interaction, the ability of self-realization in various types of socially significant activity.

The author presents the results of an online survey of secondary school pupils on the formation of prosocial behavior; the project “Learning to live together”, which is part of the EU-UNICEF “Children of Peace” Program. One component of this program, in particular, is “Learning life skills”, which aims at developing psychosocial competencies required for children and adolescents to overcome the stressful experiences and facilitate adaptation to new conditions.

The state of formation of the prosocial behavior of students in the main school has been determined as satisfactory.

Keywords: *prosocial behavior, pupils of secondary school, formation of prosocial behavior, life skills.*

References

1. Andreiev, V. (2006). *Pedagogika [Pedagogy]*. Kazan: Tsentr innovatsionnykh tehnologii.
2. Babkina, M. (2009). *Formuvannia aktyvnoi hromadianskoi pozytsii pidlitkiv u pozaklasnii vykhovnii roboti zahalnoosvitnoi shkoly [Formation of an active civil position of adolescents in the extracurricular educational work of the general education school]*. (Dissertation Abstract, Kyiv).
3. Orzhekhovska, V., Kyrychenko, V., Yezhova, O., & Fedorchenko, T. (2013). *Kontseptsiiia formuvannia preventyvnoho vykhovnoho seredovyshcha (proekt) [The concept of the formation of a preventive educational environment (project)]*. Nizhyn: NDU imeni Mykoly Hoholia.
4. Kyrychenko, V. (2014). *Teoretychni zasady formuvannia prosotsialnoi povedinky uchniv zahalnoosvitnykh navchalnykh zakladiv [Theoretical foundations of formation of prosocial behavior of students in general educational institutions]*. Sumy: SumDPU im. A. S. Makarenka.
5. Tarasova, T., Necherda, V., & Demianchuk, O. (2015). *Suchasni formy i metody formuvannia prosotsialnoi povedinky uchniv v umovakh preventyvnoho vykhovnoho seredovyshcha zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu [Modern forms and methods of forming prosocial behavior of students in the conditions of the preventive educational environment of a general educational institution]*. Kyiv: Instytut problem vykhovannia NAPN Ukrainy.

6. Kyrychenko, V., Yezhova, O., Necherda, V., Tarasova, T., & Homych, O. (2016). Formuvannia prosotsialnoi povedinky uchniv v umovakh preventyvnoho vykhovnoho seredovyshcha zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu [Formation of prosocial behavior of students in the conditions of the preventive educational environment of a general educational institution]. Ternopil: TzOV "Terno-hraf".
7. Zvit pro rezultaty doslidzhennia efektyvnosti proektu "Vchymosia zhyty razom". Komponenta "Navchannia zhyttievym navychkam" [Report on the results of research on the effectiveness of the project "Learning to live together". The component of "Life skills training"]. Retrieved from <https://drive.google.com/drive/folders/0Bzt9FAqrO9WcazN4Nkl3YndhcEU>.

Хомич Олена Леонідівна, аспірантка лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України

Хомич Елена Леонидовна, аспирантка лаборатории физического развития и здорового образа жизни Института проблем воспитания Национальной академии педагогических наук Украины

Olena Khomych, Research Student of the Laboratory of Physical Development and Healthy Life Style of the Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

УДК 371.015.31.42

Чжан Сяосін, м. Київ

ХАРАКТЕРИСТИКА ВПРОВАДЖЕННЯ ЗМІСТОВНО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ВИХОВАННЯ ЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті розкрито етап впровадження змістовно-технологічного забезпечення процесу виховання етнічної толерантності студентів. Представлено технологію виховання етнічної толерантності студентів як послідовне впровадження методів, форм та засобів клубної діяльності. Деталізовано відповідний методичний інструментарій: методи, прийоми, засоби та форми виховної роботи, що спрямовані на оптимізацію процесу виховання етнічної толерантності студентів в умовах музичного клубу. Розкрито виховні можливості таких форм роботи, як лекторій, музичний вечір, музична вітальня, тренінг у контексті виховання етнічної толерантності студентів.